

GENTSE KUNSTENAARS TEN DIENSTE VAN JAN ZONDER VREES EN IN HET PRINSENHOF

Jan zonder Vrees werd na de dood van zijn vader Filips de Stoute in 1404 hertog van Bourgondië, alsook graaf van Vlaanderen. Jan zonder Vrees heeft voornamelijk oog voor de Franse koningskroon. Ondanks het feit dat Frankrijk een belangrijk economisch afzetgebied was, sleurde hij Vlaanderen mee in een persoonlijke oorlog tegen dit land. Hij had weinig oog voor de opsmukkingen van zijn residenties in onze gewesten.

Gentse kunstenaars wendde hij wel aan voor persoonlijke zaken, zoals gebedenboeken of voor het vervaardigen van kledij en textiel.

De steden ontvingen Jan zonder Vrees op een vorstelijke manier en spaarden geen kosten om zijn bezoek op te luisteren.

De enkele verfraaiingen in het Gentse Prinsenhof kunnen eerder geplaatst worden in de kontekst dat zijn zoon en opvolger Filips de Goede het grootste gedeelte van zijn jeugd in dit paleis verbleef.

Hij werd er vertrouwd met het Nederlands en zijn vader wees hem toe aan Vlaamse leraars, doch Filips de Goede gaf de voorkeur aan de Franse taal. In 1403 verloofde zijn vader hem met Michèle van Frankrijk. Op 15 april 1410 huwt Filips de Goede (13 jaar) zijn nicht Michèle (12 jaar), prinses van Frankrijk. In 1411 stelt Jan zonder Vrees zijn zoon Filips aan tot plaatsbekleder in Gent. Het zal dan ook in het Gents Prinsenhof zijn dat Filips de Goede in september 1419 de moord op zijn vader door zijn schoonbroer zal vernemen. Over de verfraaiingen in het Gentse Prinsenhof tijdens de regeerperiode van Jan zonder Vrees is niet veel bekend.

Buiten enkele opsmukkingen voor de kapel beperkte zich de verfraaiing van het Prinsenhof hoofdzakelijk tot het vernieuwen en herstellen van de glasramen.

Voor de werkzaamheden in het Prinsenhof deed men enkel beroep op de belangrijke kunstenaars¹. Dat bij deze keuze de stadsmagistraat en het ambacht een belangrijke rol hebben gespeeld, lijkt meer dan waarschijnlijk. Sommige belangrijke kunstenaars kwamen dankzij het stadsbestuur direkt in contact met het hof. Een mooi voorbeeld daarvan is de stedelijke presentmeester en schilder Pieter van Beervelde, die - zoals De Busscher vermeldt - omstreeks 1400 de marighifte (= huwelijksgeschenk) voor Daneel, secretaris van de hertog, naar Rijsel bracht². De originele akte hebben we niet terug gevonden, maar we mogen aanvaarden dat als cadeau een verguld kruis werd gegeven. Een gelijkaardig huwelijksgeschenk bracht Pieter van Beervelde in 1407-1408 naar de zoon van de heer van Schorisse, en in 1408-1409 naar Heinricke van Almaenge, de schildknaap van de hertogin, te Brugge.

Van Beervelde maakte tevens deel uit van de Gentse delegatie, die in oktober 1404 Margaretha van Vlaanderen, gemalin van de overleden hertog Filips de

Stoute, hun rouwbeklag kwamen betuigen³. Reeds een jaar later overleed de hertogin en mogelijk ter nagedachtenis van dit vorstelijk echtpaar werd in de Gentse hoofdkerk een "ghelaesveinstere up den groeten coer" geplaatst⁴.

Voor de Blijde Intrede van Jan zonder Vrees in 1404 deed de stad een beroep op haar presentmeester-stadsschilder Pieter van Beervelde om wapenschilden te schilderen voor het Hooghuis op de Vrijdagsmarkt. Het was echter op deze plaats dat Jan zonder Vrees publiek erkend werd als graaf van Vlaanderen⁵.

In 1410 mengden zich de Armagnacs in het Franse kroondebat wegens matrimoniaale bindingen met Charles van Orleans. In 1411 trokken ze ten strijde tegen de hertog. Jan zonder Vrees verkreeg versterking uit Vlaanderen. Pieter van Beervelde kreeg hiervoor de opdracht van de Gentse stadsmagistraat om met waterverven en OLIEverven de banieren met de wapens van Vlaanderen, Gent, de St.-Jorisgilde, de Witte Kaproenen (die zgn. nooit een eigen banier voerden⁶), alsook de wimpels en vaantjes (o.a. voor muziekinstrumenten en wapens) te schilderen⁷. De stad deed ook een beroep op de Gentse schilder Rogier Van der Woestine om eveneens banieren te beschilderen⁸.

Hetzelfde jaar nog kreeg van Beervelde de opdracht van de stad om te Oude-naarde twee zilveren potten en 12 zilveren schalen te schenken aan miere Vrouwen van tSaerloes (Michèle de France?)⁹.

WERKZAAMHEDEN IN HET GENTS PRINSENHOF

In 1410 kreeg de borduurder Louis Overlinck de opdracht tot het vervaardigen van noodzakelijke ornamenten voor een reparatie van een koormantel¹⁰, die gebruikt werd tijdens de eredienst in de kapel van het Gentse Prinsenhof. Voor de eredienst in dit oratorium kocht men in 1428 te Brugge een blauwe damasten koormantel aan voorzien van geborduurde ornamenten¹¹.

Er werd wel enige aandacht besteed aan deze kapel. In 1419-1420 kreeg de schilder Jan van Bassevelde de opdracht om de haan op dit bidhuis te vergulden¹².

Heel wat aandacht werd besteed aan de glasramen. In 1415-1416 kreeg de Gentse glazenier Jan van Heethuyse de opdracht om verschillende nieuwe ramen te maken, oud loodwerk te vervangen en vensters te repareren in het Prinsenhof¹³. In 1418-1420 kreeg hij opnieuw de opdracht om vensters te herstellen en te leveren, o.m. een rond raam, in het Gentse Prinsenhof. Het hof deed verschillende malen beroep op Jan van Heethuyse om hertoglijke residenties te verfraaien met glasramen. Voor de hertoglijke kapel van de burcht te Ninove vervaardigde hij in 1397 een glasraam, voorstellende "De Calvarie met de hertoglijke schenkers Filips de Stoute, zijn gemalin Margaretha van Male en hun zoon Jan zonder Vrees". De wapenschilden van deze schenkers prijkten tevens in de voorstelling¹⁴.

Ook in het Posteernehof werden er veranderingen en uitbreidingen gerealiseerd langs de zijde van de Torenpoot.

Alhoewel de opdrachten voor het Prinsenhof in die periode aan Gentse artiesten eerder gering te noemen zijn, waren Gentse kunstenaars wel werkzaam in opdracht van Jan zonder Vrees. Het getijdenboek voor deze vorst werd verlicht in zgn. "Ieperse stijl" door Gentse miniaturisten¹⁵.

Jan zonder Vrees gedroeg zich in de eerste plaats als een kroonprins van Frankrijk. Hij verkoos daarom ook het hertogdom Bourgondië boven het graafschap Vlaanderen. Vlaanderen was wel een ideaal vluchtgebied, o.m. na de moord op Louis van Orleans, alsook een belangrijk financieel erfgoed. In deze kontekst is het dan ook verstaanbaar dat hij bijna geen oog had voor verfraaiingen in de hertoglijke residenties in ons land.

Rudy VAN ELSLANDE
Docent Antiquairsopleiding IMOV-Gent,
CMO-St.-Niklaas, Brucemo-Brussel,
Acebe Antwerpen, Cemov-Aalst & Cemov Oudenaarde

NOTEN

1. E. Cornelis, De kunstenaar in het laat-middeleeuwse Gent-I; Organisatie en productie van de Sint-Lukasgilde in de 15de eeuw, in: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, n.r. dl XLI, 1987, blz. 102.
2. E. De Busscher, Recherches sur des peintres gantois des XIVe et XVe siècle, 1859, blz. 138.
3. Item scepenen Ghelloat Damman ende Jacop van den Pitte, Jacop van den Houdenhuus, deken van de neeringhen, Pieter Amebryc, deken van den weveryen, ende met hemlieden Jacop Sneevoet, Jan Sersymoens, als tesorier, ende Pieter van Beerevelt voeren den XXVIIIsten dach in october 'tAtrecht met den ghemeenen zende ende den smalen steden an mer vrouwen van Bourgoenyen omme te supplyerne ende te biddene dat haer ghelieven wilde te comen binnen haren lande ende residencie der inne te doene, van XII daghen met XXIII paerden: 52 lb. 4 s. 3 d. gr.; Gent Stadsarchief, Stadsrekeningen 1404-1405, f. 80.
4. E. Dhanens, De artistieke uitrusting van de Sint-Janskerk te Gent in de 15de eeuw, in: Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Schone Kunsten, 44ste jg., 1983, nr. 1, blz. 32.
5. Item Jan Haghijn vanden groene lakine dat voer thoge huus gheslegghen was, doe mijn heere van St Jans up de maerct quam, iij s. gr. Item Pieter van Berevelt, van iij scilekine vander stede wapine ende van eenen compassen in de middenwaert vander stede wapine, die up dlakin gezet waren, v s. ix d. gr.; Gent, Stadsarchief, Stadsrekeningen 1404-1405, f 86 v°.
6. A. Van Werveke, Het godshuis van St.-Jan en St.-Pauwel te Gent, bijgenaamd de Leugemeete, in: Maatschappij der Vlaamse bibliophielen, 4de reeks, nr. 15, Gent 1909, blz. 138.
7. Costen ghedaen omme de herwaert binnen xlvij daghen dat there van Ghent hute was in Vranckericke, tot Montydiens met onzen gheduchten heere...
Item jeghen Pietren van Beerevelt, eerst ene banniere van Vlaenderen van olye verwen ende vergult xj s.gr.
Item, ene banniere vander stede (wapine) van olye verwen ende van selvere vij s. gr.
Item, vier water bannieren vander stede, ij water bannieren van sente Joorisse, een water

banniere van Vlaenderen, een wimpel ten witte caproene, een trompet pingoene, iiij tromps pigoenen, iij pipers pincheele, xvj waghén pingoene de meere sijn, alle van water verwen, xxv s. ij d. gr.

Item, XXij patroenen vanden scutters frocke xx d.gr.

Item V pincheelen ende v vanen der toe ghestoffeert van goude ende van selvere (= wapens Gent & Vlaenderen) xj s.gr.; Gent, Stadsarchief, Stadsrekeningen 1411-1412, f. 316°.

8. Hervaert van there van Ghent in Vrankericke: Item jeghen Roegerre (Van der Woestine) de scildere, xxij ellen lijnwaets, delle IIIj 1/2 groten. Item vanden zelven lijwaede te woudene, delle iij gr. item, van sceppene ende najene, xx gr. item, van verwapene met Vlaendren, vij s. gr., daer de couverture afghemaect was ten perde daer men mijns heeren baniere up voerde comt al xvj s. ij d. gr. Item jeghen den selven (Rogier van der Woestine), ij langhe glavie pingoenen ende van een hondert waghén pingoenen, v s. ij d.gr.

Item, Goessine van Vaernewijc, die ons gheduchts heeren banieren voerde te paerde, over hem, over sine cnapen die hem dienden ende bewaerden, ende over sine paerden, ghegheven in hovesscheden, over al xiiij lb. gr.

Item, Jonchere Janne van Melun, borchgrave van Ghent, die der stede baniere voerde, ghegheven in hovesscheden xxxij lb. vj s. vij d. gr.; Gent, Stadsarchief, Nota's Kunstenaars, Van der Woestynen.

9. Item, ghecocht jeghen Robberechte Vileine, twee selverine potten, weghende xvij maerct, xij selverine scalen, weghende xxiiij maerc... dat ghepresenteert was miere Vrouwen van Chaerloes, xxxvj lb. xix s. iiij d. gr. Item, van dat tselver meer wouch dat mer Vrouwen van tSaerloes ghepresenteert was tAudenaerde, met dat Pieter van Beerevelt hadde diet voerde tAudenaerde, boven de xlij maercken, iij s. vij d. gr.; Gent, Stadsarchief, Nota Kunstenaars 43.

10. Nous les gens du conseil de monseigneur le duc de Bourgogne, etc., ordonnez en Flandre, certifions à tous qu'il appartendra, spécialement aux gens des comptes de Nostre ditseigneur à Lille, que Guïot de Boye, notaire de Nostreditseigneur et receveur des exploitz et condempnacions de la chambre de son conseil à Gand, a payé et delivré a Loys Overlinc, ouvreur de bourdure demourant en la ville de Gand, pour avoir refait et miz à point la ca(p)sule et l'estole de la chapelle du chosteel dudit lieu de Gand qui estoit tout deschiré; et pour avoir livré l'estoffe à ce nécessaire, au moix de jenvier l'an mil CCCC et neuf (N.S. 1410), par nostre commandement et ordonnance, la somme de XLVIIJ solz parisis, monnoie de Flandres. Escrip le premier jour de février oudit an; Rijsel, Archives Département du Nord, rekenkamer 21803.

11. Jehan de Bul, marchand demourant à Bruges, pour une capsule de drap bleu de damast, richement brochiée et ouvrée d'or a lui print et achetée par nostre sieur et commendement par le greffier de ladicte chambre, pour le fait et nécessité de la chapelle du hostel de Gand, le VIIe jour de may l'an (mil) IIIJ c XXVIIIJ, la somme de LX LIVRES, VIIJ solz parisis, monnaie de Flandres; A. Pinchaert, Archives des Arts, Sciences et lettres, documents inédits, 1ste reeks, 3 dl., Gent 1881, blz. 305.

12. A la capelle dudit hostel de Walle...: A Jehan de Bassevelde, peintre, demourant à Gand pour avoir suroré ledit coq de queuvre, 44 solz; M. Mollat-R. Faureau..., Comptes généraux de l'état bourguignon entre 1416 et 1420, Paris 1965-1976, dl. 3, blz. 609.

13. A Maistre Jehan de Heythuse pour avoir fait et livré un pan de nouvel ouvrage de voyre... le dit nouvel pan tenans 4 piez de nouvel voire de 5 s. p(ar) le pie paye 20 s. p(ar). A lui pour avoir réparé et remis en nouvel plonc un autre pan du... aussi tenans 4 piez a 2 s. 6 d. pie paye 10 s. A lui pour avoir repare une autre fenestre de voyre... payé 21 s. 3 d. autre fenestre paye 20 s. A lui pour avoir livre 3 pieces et demy de nouvel voire appele ruien, employé a estaipper les trans qui estoient en une fenestre... a 2 s. p. chascune piece paye 7 s. A lui pour réparé... payé 11 s. 10 d par. A lui pour avoir estouppé...payé 56 s. A lui pour avoir rapointie et mis en nouvel plonc 3... payé 30 s. A lui pour avoir fait et livre une nouvelle fenestre de

voire employee en une fenestre... paye 20 s....pour...rappointie et remis en nouvel plonc 3 autres fenêtres... paye 30 s. A estoupé de nouvel voire 12 s. A lui pour rappointie et remis un nouvel plonc a 2 s. 6 d. par pour le pie;.. 7 grosses pieces de nouvel voire a 2 s. par. la pièce paye 36 s. 6 d. A lui pour avoir livre 1 nouvelle fenestre de voire employee en une fenestre... à 5 s. par. paye 17 s. 6 d., fait en livre 18 pieces de nouvel voire ouvre 4 b. ce de peinture ainsi que l'ouvrage le descroit pour restouper 18 trans qui estoient es fenestres de voire servans a la chapelle... lequel ouvrage l'en du double ouvrage a 3 s. par. pour chascune piece pay 54 s. A lui pour rappointie et remis en 3 fenestre de voire... tenant 12 pieces a 2 s. 6 d. pour chascun payé 30 s. A lui pour livré et mis en deux fenestre à la ... deux pieces de nouvel voire chascue piece a 2 s par. payé 10 s. Ajoutent toutes les dou(sic)s parties qui ont estre faittes et parfaits devant le temps dessus dit à la somme de 19 lb. 6 s. 1 d. ds. par...

Audit hostel de le Walle pour reparacions de voireres depuis le Noel 1415 et de 24 janvier: A Maistre Jehan de Heethuyse pour avoir livre 4 fenestre de voires tenans 12 piez employé 2... à 5 s. par le pie paye 3 lb. A lui pour avoir refait et 3 rapointie 3 paus d'une fenestre de voire... et mis nouvel voire de double ouvrage es trous qui estoient esdiz paus et les deux duceulx trois paus remis en nouvel plonc pour tout ce pays 40 s. A lui pour avoir livre 6 fenestre de voire... et pour les verges et cloux de fenestre qui soubstiement les dites fenestre de voire pour toiet 8 lb. A lui pour avoir livré 3 fenestres... a tout les verges et cloux y servans 4 lb. ... a la somme 17 lb.; Rijsel, Archives départementales du Nord, Serie B 4088, Rekenkamer 1415-1416, f. 156 v°-158 A l'ostel... pour reparacion de voirieres... affaires audit hostel fair par Jehan de Heethuyse (1416) aultre reparacion dessus les ouvrages cy devant declare (wekelijkse betalingen) et pour avoir livré une voyerie de nouvel voire ronde employe en la parties à la somme de 10 lb. 8 s. vielle monnait de fl.; Ibidem, B 4091, 1418-1420, f. 150.

14. R. van Elslande, Het glasraam van Jan van Heethuyse voor de hertoglijke kapel te Ninove (1397), in: Het Land van Aalst, 45ste jg., 1993, nr. 3, blz. 207-214.
15. A. De Schryver, Miniatuurkunst, in: Gent 1000 jaar Kunst en Cultuur, dl. II, Gent 1975, blz. 355 nr. 583.